

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

ФЕДОРЧЕНКО ОЛЬГА ЄВГЕНІЇВНА

УДК 657.422.8:432

**ОБЛІК І АНАЛІЗ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ
(на прикладі текстильних підприємств легкої промисловості)**

Спеціальність: 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі обліку підприємницької діяльності ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, професор
Єфіменко Василь Іванович,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана», професор
кафедри обліку підприємницької діяльності

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Швець Віктор Григорович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри обліку та аудиту

кандидат економічних наук, професор
Даньків Йосип Якимович,
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»,
завідувач кафедри обліку та аудиту

Захист відбудеться «07» травня 2009 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.06 у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-г, ауд. 601.

Автореферат розісланий «06» квітня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат технічних наук, професор

О.Д. Шарапов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Організація обліку та аналізу розрахунків з дебіторами має стратегічне значення для підприємств будь-якої галузі та форми власності. Результати цього процесу безпосередньо впливають на фінансову стійкість, базу оподаткування підприємства, виконання плану доходів та витрат і, як наслідок, на досягнення стратегічних цілей його розвитку в умовах ринку та забезпечення конкурентоспроможності, прибутковості господарської діяльності.

Питанням обліку розрахунків з дебіторами, аналізу дебіторської заборгованості присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у розвиток теоретичних та практичних аспектів бухгалтерського обліку та економічного аналізу зробили такі вітчизняні вчені, як М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, З.В. Гуцайлюк, Й.Я. Даньків, В.І. Єфіменко, Л.М. Кіндрацька, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, Ю.А. Кузьмінський, В.Г. Лінник, Є.В. Мних, І.М. Парасій-Вергуненко, О.А. Петрик, В.В. Сопко, В.Г. Швець, а також зарубіжні вчені І. Бернар, К. Друрі, Ж.-К. Коллі, Д. Стоун, К. Хітчинг та ін.

Підвищена увага до стану розрахунків з дебіторами пов'язана із необхідністю врахування змін бізнес-середовища, що змушує суб'єктів господарювання знаходити нові підходи до оптимізації цього процесу, опрацьовувати нові форми та методи аналізу дебіторської заборгованості, розробляти системи оцінки показників стану розрахунків з використанням новітніх досягнень у галузі сучасних інформаційних технологій для автоматизації обробки потрібної інформації та прийняття відповідних управлінських рішень.

Методика обліку та аналізу розрахунків з дебіторами є невід'ємною частиною системи бухгалтерського обліку підприємства та його фінансової звітності. Їх важливість великою мірою визначається необхідністю гармонізації теорії та практики вітчизняного бухгалтерського обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів. Виходячи з цього всі зазначені вище обставини обґрунтовано доводять актуальність теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри обліку підприємницької діяльності ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темою «Удосконалення обліку і контролю в галузях економіки» (номер державної реєстрації 0103U004766). У межах цієї теми автором досліджено проблеми визнання та оцінки дебіторської заборгованості, бухгалтерського і податкового обліку розрахунків з дебіторами, застосування сучасних методів управління дебіторською заборгованістю.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних, науково-методичних та прикладних питань обліку, аналізу й управління дебіторською заборгованістю, розробка практичних пропозицій, спрямованих на вдосконалення організації, методики обліку та аналізу розрахунків з дебіторами у сучасних умовах діяльності текстильних підприємств легкої промисловості України.

Відповідно до зазначеної мети визначено зміст дослідження, що зводиться до вирішення таких взаємопов'язаних завдань теоретичного, методичного, організаційного та практичного характеру:

- дослідити склад і структуру дебіторської заборгованості з урахуванням положень міжнародних та вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку й фінансової звітності;
- проаналізувати положення міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та їх вплив на організацію обліку розрахунків з дебіторами в Україні;
- дослідити правові аспекти регулювання розрахунків з дебіторами у практиці господарювання вітчизняних підприємств;
- узагальнити підходи до інформаційного та організаційного забезпечення розрахунків з дебіторами;
- удосконалити методику обліку дебіторської заборгованості з урахуванням специфіки формування сучасних ринкових відносин;
- обґрунтувати основні підходи до створення резерву сумнівних боргів на текстильних підприємствах легкої промисловості України;
- проаналізувати сучасний стан розрахунків з дебіторами на текстильних підприємствах легкої промисловості України за даними фінансової звітності;
- розробити й запропонувати методику проведення якісного аналізу дебіторської заборгованості у системі управління на досліджуваних підприємствах.

Об'єктом дослідження є господарські операції, пов'язані із виникненням дебіторської заборгованості на текстильних підприємствах легкої промисловості України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методично-організаційних та практичних аспектів бухгалтерського обліку й економічного аналізу розрахунків з дебіторами.

Методи дослідження. У процесі написання дисертаційної роботи автором опрацьовано та узагальнено теоретичний і практичний матеріал з обраної тематики із використанням загальнонаукових і специфічних методів пізнання.

Методологічною базою наукового дослідження є положення діалектичного методу пізнання явищ і процесів та їх безперервний взаємозв'язок. Основними загальнонауковими методами дослідження, що застосовувалися при написанні роботи, виступали аналіз (для

проведення досліджень головних сутнісних характеристик об'єкта дослідження та особливостей його функціонування у контексті тематики дисертаційного дослідження), синтез (для певних узагальнень, важливих для тематики дослідження оціночних параметрів у їхньому взаємозв'язку та взаємозалежності), порівняння (переважно для оцінки поточних і прогнозованих параметрів діяльності об'єкта дослідження в результаті провадження запропонованих автором висновків та рекомендацій), індукція й дедукція (як у процесі постановки завдань дисертаційного дослідження, так і при їх реалізації, зокрема в контексті запропонованих автором підходів до поглибленого аналізу структури і складу дебіторської заборгованості). Водночас були використані такі спеціальні методи дослідження, як методи економіко-математичного та економічного аналізу (знайшли своє відображення у розробках автора, що стосуються формування резерву сумнівних боргів по довгостроковій дебіторській заборгованості, а також при оцінці справедливої вартості дебіторської заборгованості, відображеної у балансі), статистичної обробки інформації та вибірових спостережень (застосовувалися при вивченні первинної документації, а також звітності досліджуваних підприємств).

Інформаційною основою дослідження є законодавчі акти й постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, Кабінету Міністрів України, матеріали державних податкових та статистичних органів України, а також інші нормативні документи. У дисертації використано статистичну звітність Державного комітету статистики України (Держкомстату), первинні бухгалтерські документи та звітність текстильних підприємств легкої промисловості України, а також інформація зі всесвітньої інформаційної мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукову новизну та теоретичну значущість визначають такі положення:

вперше:

- доведено необхідність формування резерву сумнівних боргів для товарної довгострокової дебіторської заборгованості. Для його обліку запропоновано введення субрахунку 382 «Резерв сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості». Це забезпечить накопичення достовірної інформації щодо коригування суми резерву при її відображенні у балансі за справедливою вартістю;
- розроблено й запропоновано методика якісного аналізу розрахунків з дебіторами на базі системи ABC- та XYZ-аналізу, що сприятиме підвищенню рівня інформаційного забезпечення управлінських рішень щодо дебіторської заборгованості;

удосконалено:

- класифікацію дебіторської заборгованості як об'єкта бухгалтерського обліку, що має велике значення для вдосконалення організації синтетичного й аналітичного обліку поточної та довгострокової дебіторської заборгованості, її аналізу як товарної довгострокової дебіторської заборгованості;
- зміст форм первинних документів та реєстрів обліку операцій, за якими виникає дебіторська заборгованість, що сприятиме підвищенню аналітичності інформації й ефективності її використання для прийняття управлінських рішень;
- процедури оцінки обсягів дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з урахуванням майбутньої вартості відповідних грошових потоків згідно з положеннями міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
набули подальшого розвитку:
- характеристика сутності та змісту дебіторської заборгованості як об'єкта обліку й аналізу шляхом поглибленого визначення особливостей і характерних ознак цього виду активів, що важливо для підвищення ефективності господарської діяльності підприємств в умовах конкурентного середовища;
- методика відображення у бухгалтерському обліку розрахунків з дебіторами, що забезпечить надання достовірної інформації про доходи підприємства на дату їх виникнення;
- методика економічного аналізу дебіторської заборгованості для прийняття відповідних управлінських рішень щодо зменшення суми коштів, вилучених з обігу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження, спрямовані на вдосконалення бухгалтерського обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості, можуть бути використані для подальшого розвитку системи обліку в цілому, аналізу та управління дебіторською заборгованістю на текстильних підприємствах будь-якої форми власності, які функціонують у галузі легкої промисловості України, з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Так, підходи до визначення майбутньої дисконтованої вартості грошових коштів, вилучених з обігу як дебіторська заборгованість, а також пропозиції щодо створення резерву сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості застосовуються керівництвом ЗАТ «Фабрика технічних тканин «Технофільтр» (м. Київ) при організації роботи бухгалтерії та відділу продажів підприємства (довідка про впровадження результатів дисертації № 20-163/02 від 10.09.2008р.). Запропоновану автором методику якісного аналізу структури та складу дебіторської заборгованості для визначення найбільш дохідних асортиментних груп, окремих товарних одиниць з номенклатури продукції підприємства, а

також структури його найбільш важливих дебіторів використовують фахівці ЗАТ «Піонтекс» (довідка про впровадження результатів дисертації № 16/01-73 від 17.09.2008р.). Крім того, розроблена узагальнююча методика обліку та аналізу дебіторської заборгованості, а також конкретні рекомендації, щодо вдосконалення її обліку й аналізу на текстильних підприємствах легкої промисловості знайшли своє відображення в діяльності департаменту фінансово-економічного забезпечення промисловості Міністерства промислової політики України (довідка про впровадження результатів дисертації № 01/5-1-1175 від 13.10.2008р.).

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження використовують у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін бакалаврського рівня підготовки фахівців з бухгалтерського обліку, зокрема «Фінансовий облік-1», «Фінансовий облік-2» та «Облік у зарубіжних країнах» (довідка від 08.10.2008р.).

Особистий внесок здобувача. Наведені в дисертаційній роботі рекомендації й пропозиції щодо вдосконалення обліку та аналізу дебіторської заборгованості розроблені нами особисто. Всі наукові праці, опубліковані автором, підготовлені та написані самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати і висновки дисертаційної роботи висвітлені в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій: II Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: теорія і практика» (Київ, 13–14 березня 2008 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (Черкаси, 16–18 квітня 2008 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України» (Дніпропетровськ, 15–16 травня 2008 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (Київ, 15–16 травня 2008 р.).

Публікації. Основні положення, найважливіші результати та висновки дослідження опубліковано у 8 наукових працях, з них 4 статті в наукових фахових виданнях, 4 – тези доповідей науково-практичних конференцій загальним обсягом 1,69 друк. арк.

Структура, зміст та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 219 сторінок друкованого тексту, в тому числі 39 таблиць на 26 сторінках, 20 рисунків на 12 сторінках. Список використаних джерел складається із 120 найменувань на 12 сторінках. Дисертація містить 3 додатки на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано її мету, завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження, відображено наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення та напрями застосування.

У **розділі 1 «Теоретичні основи обліку розрахунків з дебіторами»** досліджено сутність дебіторської заборгованості, здійснено її класифікацію, визначено чинники, що впливають на її виникнення у процесі звичайної діяльності підприємства, узагальнено теоретичні засади проведення оцінки дебіторської заборгованості, з'ясовано основні сучасні проблеми обліку розрахунків з дебіторами, які потребують вирішення.

На основі критичного аналізу й узагальнення змісту основних нормативних документів та спеціальної літератури за темою уточнено сутність поняття дебіторської заборгованості як суми боргів юридичних і фізичних осіб підприємству в готівковій та безготівковій формах, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню у майбутньому.

Хоча виникнення дебіторської заборгованості у певних межах – нормальна ознака процесу фінансово-господарської діяльності будь-якого підприємства, зумовленого самою природою та особливостями його діяльності, проте кожен господарюючий суб'єкт зацікавлений в оптимізації її обсягу. Це зумовлено тим, що скорочення дебіторської заборгованості є резервом зниження потреби підприємства в обігових коштах та прискорення швидкості їх обігу.

Водночас варто зазначити, що дебіторська заборгованість має важливе значення для будь-якого підприємства через те, що за своїм змістом вона є інструментом кредитування дебітора за отримані ним товари, надані роботи чи послуги на безвідсотковій основі.

Однак на сьогодні науковцями не вироблено єдиного підходу до класифікації дебіторської заборгованості за різними ознаками, що унеможливорює застосування системного підходу до визнання та оцінки суми й структури цієї заборгованості. У дисертації запропоновано уточнений підхід до класифікації дебіторської заборгованості за різними ознаками, що узагальнено на рис 1.

Накопичення великих сум дебіторської заборгованості на балансі виробників обумовлює низька платоспроможність підприємств. Водночас її виникнення зумовлене не тільки винятково економічними чинниками, а й неналежною організацією бухгалтерського обліку та контролю на підприємстві.

Рис. 1. Рекомендована класифікація дебіторської заборгованості

В окремих випадках суб'єкти господарювання, маючи дебіторську заборгованість по розрахунках із покупцями і одночасно кредиторську заборгованість за отримані від них товарно-матеріальні цінності, не здійснюють необхідного у таких випадках взаємозаліку або проводять його у більш пізні звітні періоди. Це характерно для великих і середніх підприємств із складною структурою бухгалтерської служби, на яку покладено виконання цілого комплексу відповідних функцій. Як результат при застосуванні методу визнання доходу на момент оплати занижується сума реалізації, викривляються фінансові результати, що призводить до недоплат до бюджету податків і неподаткових платежів.

З'ясовано, що у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість розглядається як фінансовий інструмент. Встановлено, що згідно з МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» до короткострокової дебіторської заборгованості дисконтування застосовують вкрай рідко – ефект від дисконтування визнається несуттєвим. Тому короткострокову дебіторську заборгованість оцінюють, як правило, за первісною вартістю. Водночас питання дисконтування довгострокової дебіторської заборгованості як у спеціальній літературі, так і у вітчизняній та зарубіжній практиці ще й на сьогодні не набуло глибокого опрацювання та сутнісного наповнення.

Для встановлення оптимальної частки сумнівної заборгованості (а отже, резерву сумнівних боргів) у загальній сумі довго- чи короткострокової дебіторської заборгованості визначають критичний термін оплати за даними звітного року порівнянням сум дебіторської заборгованості за термінами виникнення. При цьому потрібно контролювати дотримання графіка погашення дебіторської заборгованості, оскільки прострочені платежі призводять до загального погіршення показників діяльності підприємства, а подовження термінів оплати за договірними зобов'язаннями в такому випадку можна трактувати як недоотримані відсотки за користування банківським кредитом. Якщо балансова вартість фінансового активу перевищує поточну вартість очікуваних у майбутньому потоків грошових коштів, в обліку відображують збитки від знецінення цього фінансового активу на суму такого перевищення.

Доведено, що надання підприємствами знижок також безпосередньо пов'язане із визначенням майбутньої вартості грошей. На практиці навіть за наявності нульового рівня інфляції гроші змінюють свою вартість, оскільки при цьому враховуються майбутні доходи від різних можливих варіантів їх використання, беруться до розрахунку упущені вигоди та багато інших чинників.

На сьогодні продавці товарів, робіт, послуг вирішують таку проблему переважно через включення до відповідних комерційних угод обов'язкового пункту про рівень відсотка та штрафних санкцій за прострочення термінів проведення необхідних платежів. Натомість

питання оцінки майбутніх сум платежів за угодами, особливо довгостроковими, в умовах ринкової нестабільності стають для них особливо актуальними. Тому, зокрема, досить поширеною є практика надання продавцями різноманітних знижок за оплату готівкою, а також терміновість такої оплати (наприклад, сконто).

Як правило, розрахунки між підприємствами здійснюються відповідно до договорів, проте в них не можна передбачити всі можливі аспекти здійснення операцій. Тому регулювання виникнення, визнання та достовірної оцінки дебіторської заборгованості має знайти відображення у ПСБО 10 «Дебіторська заборгованість». Для цього необхідно додати до нього положення з регулювання питання зміни вартості дебіторської заборгованості в часі, дії підприємства щодо відображення простроченої довгострокової заборгованості, визначення обсягу резерву сумнівних боргів не тільки для коротко-, а й довгострокової дебіторської заборгованості, порядку списання простроченої дебіторської заборгованості, на покриття якої створено резерв сумнівних боргів.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки однією із найважливіших проблем є недосконалість і нестабільність нормативної та законодавчої бази з регулювання фінансово-господарської діяльності підприємств. Суперечності й неузгодженості, що зустрічаються в нормативних актах, обумовлюють помилки в бухгалтерському обліку. Крім того, важливою проблемою є також недосконалість безпосередньо методики обліку, яка відкриває можливості для приховувань і зловживань з боку підприємств.

У розділі 2 «**Організаційно-методичні аспекти бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами**» досліджено стан інформаційного та організаційного забезпечення розрахунків з дебіторами на текстильних підприємствах легкої промисловості України, розроблено пропозиції щодо вдосконалення методики обліку розрахунків з дебіторами.

Дослідження стану обліку та аналізу розрахунків з дебіторами проведено на базі таких великих текстильних підприємств, як ЗАТ «Фабрика технічних тканин «Технофільтр» (м. Київ) та ЗАТ «Піонтекс» (м. Київ). Виявлено, що на цих підприємствах існують різні види дебіторської заборгованості, причому особливу зацікавленість викликає довгострокова дебіторська заборгованість, виникнення якої обумовлено специфічними технологічними процесами підприємств.

При відображенні в обліку дебіторської заборгованості некоректно одночасно фіксувати збільшення доходів на всю суму дебіторської заборгованості, яка переноситься із регістрів до бухгалтерських форм звітності з рахунку-фактури, виданого підприємством до сплати, оскільки в суму до сплати включено також суму податку на додану вартість, яку не можна класифікувати як дохід підприємства. Крім того, утворення дебіторської

заборгованості не завжди пов'язане із доходом, оскільки дохід має вимірюватися сумою очікуваних грошових надходжень. Якщо підприємство не впевнене у погашенні дебіторської заборгованості у звітному періоді, то відображення доходу в поточному звітному періоді буде необґрунтованим.

Дебіторська заборгованість має відображатися у звітності у грошовій формі, яку визначають з урахуванням оцінки дебіторської заборгованості у поточному обліку (рис. 2).

Для цього розрахунок резерву сумнівних боргів для товарної довгострокової дебіторської заборгованості запропоновано здійснювати за формулою

$$PCB = ТВ ДДЗ(1 + i)^n \cdot K_i, \quad (1)$$

де, PCB – сума резерву сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості;

$ТВ ДДЗ$ – теперішня вартість довгострокової дебіторської заборгованості за звітний період;

i – ставка складного відсотка;

n – кількість періодів нарахування відсотків;

K_i – коефіцієнт інфляції за звітний період.

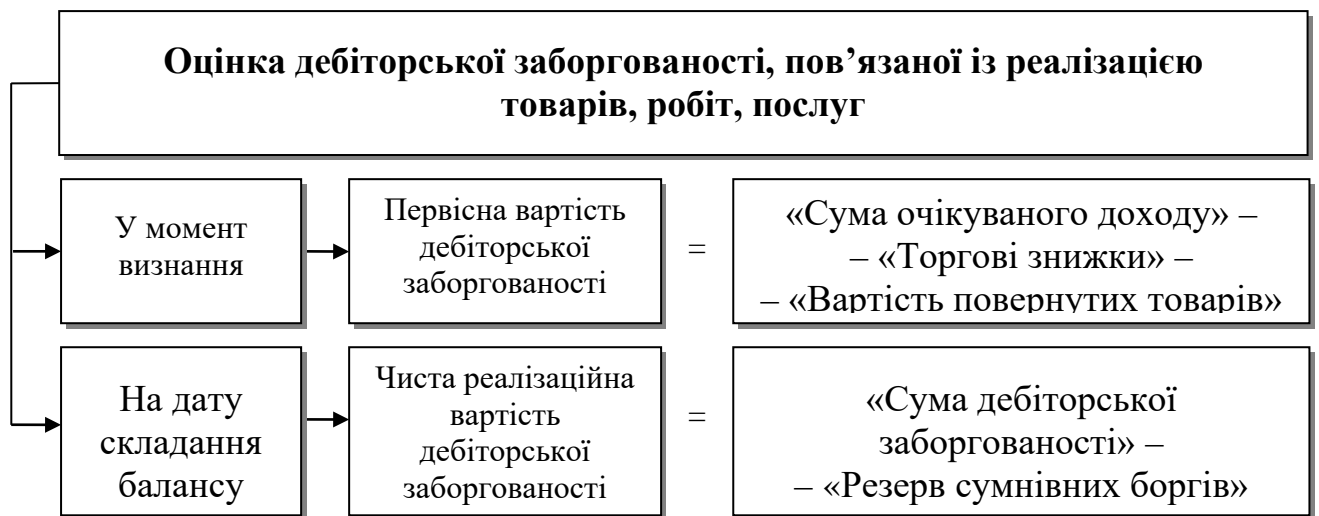

Рис. 2. Схема оцінки дебіторської заборгованості, пов'язаної із реалізацією товарів, робіт, послуг

Як наслідок для обліку резерву сумнівних боргів щодо довго- та короткострокової дебіторської заборгованості рекомендовано ввести окремі субрахунки до рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів», а саме:

381 «Резерв сумнівних боргів для поточної дебіторської заборгованості»;

382 «Резерв сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості».

Аналітичний облік дебіторської заборгованості, що цілком природно, слід здійснювати у розрізі окремих дебіторів. З огляду на запропоновані зміни підходів до оцінки дебіторської заборгованості рекомендовано вдосконалити структуру активу балансу за Розділом 1 «Необоротні активи»: довгострокова дебіторська заборгованість буде відображатися у рядках 050–053 балансу й оцінюватися у балансі за дисконтованою вартістю, розрахунок якої наведено на рис. 3.

$$\begin{array}{|c|} \hline \text{Дисконтована} \\ \text{вартість} \\ \text{довгострокової} \\ \text{дебіторської} \\ \text{заборгованості} \\ \hline \end{array} = \begin{array}{|c|} \hline \text{Первісна} \\ \text{вартість} \\ \text{довгострокової} \\ \text{дебіторської} \\ \text{заборгованості} \\ \hline \end{array} - \begin{array}{|c|} \hline \text{Резерв} \\ \text{сумнівних} \\ \text{боргів для} \\ \text{довгострокової} \\ \text{дебіторської} \\ \text{заборгованості} \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline \text{Зміна вартості} \\ \text{довгострокової} \\ \text{дебіторської} \\ \text{заборгованості} \\ \text{за звітний} \\ \text{період} \\ \hline \end{array}$$

Рис.3. Схема розрахунку дисконтованої вартості довгострокової дебіторської заборгованості

Запропоновані зміни у балансі дадуть змогу більш достовірно та правдиво відображувати інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість з урахуванням вимог сучасного ринкового середовища.

Крім того, одночасно із програмним продуктом «1С: Бухгалтерія» рекомендовано впроваджувати CRM-системи, що на сьогодні є найбільш поширеними системами оптимізації бізнес-процесів управління підприємствами. Прикладом такої системи може виступати програмний продукт «BS Integrator», завдяки якій бухгалтер отримує досконалий інструмент для накопичення й використання інформації про клієнтів і партнерів. У вказаних системах накопичується вся інформація стосовно взаємодії «клієнт – підприємство». При цьому бухгалтер також може отримати будь-яку інформацію про клієнта, простежити історію його контактів з підприємством, уточнити, хто відповідає за роботу з конкретним клієнтом, проконтролювати терміни контактів та подання документів з урахуванням специфіки цього підприємства.

У розділі 3 «Головні напрями та підходи щодо аналізу розрахунків з дебіторами» проаналізовано склад і структуру дебіторської заборгованості текстильних підприємств легкої промисловості у динаміці за три роки і встановлено, що найбільша частка припадає на дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги. Така ситуація характеризується незадовільним станом кредитної політики ЗАТ «Технофільтр» та «Піонтекс», проблемами вилучення коштів з обороту, низькою ліквідністю їх оборотних активів. Як наслідок ці явища стримують можливості підприємства поліпшувати свій фінансовий стан.

Крім того, в дисертаційній роботі висвітлено основні напрями і підходи до аналізу розрахунків з дебіторами. Для цього автором розроблено модель методики проведення аналізу дебіторської заборгованості (рис. 4).

Наведена модель дає змогу застосовувати комплексний підхід до вивчення процесів виникнення й оцінки дебіторської заборгованості у логічній послідовності всіх необхідних для цього процесу етапів. Крім того, в ній подано такий елемент, як «Якісний аналіз дебіторської заборгованості», який дає можливість глибше дослідити її склад та структуру.

Управлінню розрахунковими процесами сприяє періодизація зобов'язань та боргових вимог. Внаслідок цього для внутрішніх користувачів важливо проаналізувати дебіторську заборгованість за часом виникнення, що уможливить виявлення й забезпечення своєчасності вживання заходів щодо списання простроченої дебіторської заборгованості.

Аналіз розрахунків з покупцями та замовниками за строками виникнення заборгованості та термінами погашення дає змогу визначити ефективність дій підприємства щодо надання знижок і кредитів. Групування дебіторської заборгованості становить практичну цінність для текстильних підприємств вітчизняної легкої промисловості, значно спрощує процедуру проведення інвентаризації стану розрахунків з дебіторами.

Практичний досвід управління підприємствами в умовах невизначеності підтверджує, що для забезпечення ефективності відповідних процесів недостатньо здійснювати тільки кількісний аналіз показників оцінки поточного стану дебіторської заборгованості.

Для вирішення такого питання потрібно застосовувати також і якісний аналіз, основним завданням якого є виявлення видів продукції, за якими виникає найбільша дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги.

Завдяки цьому стає також можливим визначення найбільш цінних клієнтів підприємства (наприклад, основних постачальників, посередників, споживачів та інших суб'єктів ринкової інфраструктури), основних видів продукції, за якими найчастіше виникає дебіторська заборгованість.

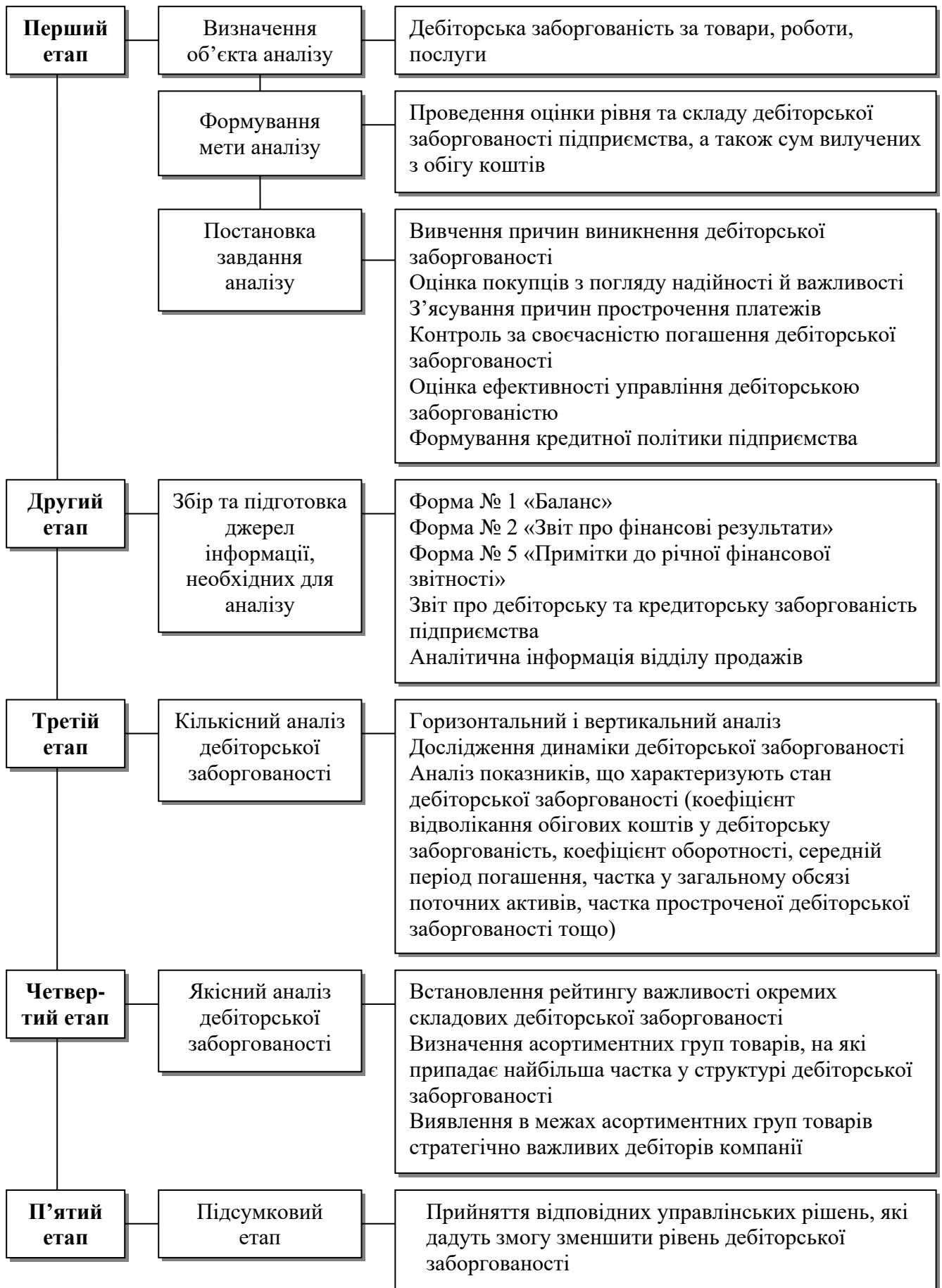

Рис. 4. Запропонована модель методики проведення аналізу дебіторської заборгованості

Для вирішення поставлених завдань пропонуємо скористатися якісним ABC- та XYZ-аналізом. У табл. 1 всю випущену продукцію текстильних підприємств легкої промисловості поділено на асортиментні групи товарів, за якими виникає дебіторська заборгованість. Асортиментні групи товарів з найбільшою часткою дебіторської заборгованості віднесено до групи А, із середньою – до групи В, із низькою – до групи С. У межах цих груп виділено стратегічно важливі клієнти (група Х), клієнти, які використовують вироблену продукцію сезонно (група Y), незначні клієнти, які нерегулярно використовують вироблену продукцію з невисокою точністю прогнозування (група Z).

Таблиця 1

Запропонована методика ABC-аналізу та XYZ-аналізу

№ з/п	Асортиментні групи в розрізі основних клієнтів	Частка дебіторської заборгованості у загальній її сумі, %	Клас товарної групи	Класифікація клієнтів залежно від рівня сталості продажів і важливості дебітора
1	2	3	4	5
1	Фільтрувальні тканини для гірничо-збагачувальної промисловості	30,30	Група А	
	ВАТ «Інгулецький ГЗК»			Група Х
	ТОВ «Донецькглавресурс»			Група Z
	ЗАТ «Криворізьке»			Група Y
2	Фільтрувальні тканини для цукрової промисловості	23,70	Група А	
	ВАТ «Цукровий завод ім. Цюрупі»			Група Y
	ВАТ «Шамраївський цукровий завод»			Група Y
3	Фільтрувальні тканини для хімічної промисловості	15,20	Група В	
	ВАТ «Авдіївський коксохімічний завод»			Група Х
	ВАТ «Одеський кабельний завод»			Група Y
	ТОВ «Гурміком»			Група Z
4	Фільтрувальні тканини для авіаційної промисловості	11,40	Група В	
	ВІАЗ «Вінницький авіаційний завод»			Група Х
	ТОВ «Аеропрокат»			Група Y
5	Фільтрувальні тканини для харчової промисловості	9,50	Група С	
	ВАТ «Київмлин»			Група Х
	ЗАТ «Запорізький оліяжиркомбінат»			Група Y
	Кондитер Промторг №1			Група Z

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
6	Фільтрувальні тканини для гумово-технічних виробів	7,30	Група С	
	ВАТ «Ічнянський завод СМТМ»			Група Y
	ЗАТ «РОСАВА»			Група X
	ДП «Торговий дім «Технофільтр»			Група Z
	ВАТ «Будіндустрія»			Група Y
7	Фільтрувальні тканини для побутових потреб	2,60	Група С	
	ТОВ «Текстиль-Сервіс»			Група X
	ТОВ «ТД «Сіверяни»			Група Z
	ТОВ «Артбис»			Група Y
	ТОВ «ЕнергіяМ»			Група Y
	Разом	100,00		

Об'єднанням результатів ABC- та XYZ-аналізу виокремлено дев'ять груп, які наведено у матриці (табл. 2). Кожна із них потребує розробки своєї технології управління за показниками частки дебіторської заборгованості в загальній її сумі на підприємстві, а також точності прогнозування її динаміки.

Таблиця 2

Матриця об'єднання результатів ABC- і XYZ-аналізу дебіторської заборгованості

Вагомість дебіторської заборгованості клієнта по товарній групі:	Ступінь важливості клієнта / товарної групи		
	Найвища	Помірна	Найменша
Найбільша	AX	AY	AZ
Помірна	BX	BY	BZ
Найменша	CX	CY	CZ

Результатом проведення комплексного ABC- та XYZ-аналізу стало визначення основних, найважливіших ресурсів підприємства та встановлення на цій основі пріоритетів у структуризації бізнес-процесів. Групи AX, AY и AZ потребують найбільшої уваги, ретельного планування вимог, щоденного обліку та контролю, постійного аналізу відхилень від запланованих показників. Причому для категорії AX необхідно розраховувати оптимальний розмір поставок, а для категорії AZ ефективніше використовувати систему постачання за запитами з обов'язковим розрахунком суми страхового запасу. Для ресурсів категорії CX, CY, CZ застосовують узагальнені методи планування.

Дослідженням встановлено, що для ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємство має виконати такі заходи:

1. Здійснювати попередню перевірку клієнтів щодо можливості своєчасного погашення ними заборгованості.

2. Сформувати рейтинг кредитоспроможності клієнтів і відмовитися від подальшої співпраці з клієнтами, з низьким кредитним рейтингом. При формуванні рейтингу потрібно врахувати такі чинники як загальний термін співробітництва із клієнтом, середньомісячний обсяг продажів або вартість наданих послуг, швидкість обороту дебіторської заборгованості клієнта, суми й терміни простроченої дебіторської заборгованості, оцінка важливості клієнта для організації.

3. Визначити критерії надання товарного кредиту, його граничний розмір, терміни відстрочення повернення боргу, розмір та порядок надання знижок, форму штрафних санкцій.

4. Класифікувати дебіторську заборгованість за різними ознаками (за боржниками, строками виникнення та термінами погашення, підставами виникнення дебіторської заборгованості) з метою встановлення групи основних клієнтів, які забезпечують підприємству найбільший прибуток і втрачати яких небажано; визначити групи неплатників, у яких необхідно вимагати термінове погашення боргу; встановити види продукції чи наданих послуг, за якими найбільш імовірно виникнення заборгованості.

5. Розробити план заходів по роботі з кожним клієнтом з визначенням термінів, відповідальних, оцінки витрат, а також отриманого ефекту.

6. Організувати ведення реєстру дебіторської заборгованості та виокремити прострочену дебіторську заборгованість.

7. Провести реальну оцінку вартості й швидкості обороту дебіторської заборгованості.

8. Встановити зв'язок системи мотивації персоналу з розміром дебіторської заборгованості, а також розробити та затвердити положення про мотивацію за досягнутими результатами.

9. Внести інформацію щодо запланованих сум погашення дебіторської заборгованості до фінансового плану підприємства і здійснювати контроль за його виконанням.

10. Запроваджувати інші сучасні методи управління дебіторською заборгованістю, такі як факторинг, страхування фінансових ризиків, використання оплати векселями.

Усі перелічені заходи та методи управління дебіторською заборгованістю сприятимуть зниженню ступеня ризику неoderжання грошових коштів від боржників, допоможуть налагодити ефективну кредитну політику на підприємстві, що, в свою чергу, безпосередньо сприятиме підвищенню рівня прибутковості виробничо-господарської діяльності текстильних підприємств легкої промисловості України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі зроблено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення наукового завдання щодо дослідження, вдосконалення теоретичних і практичних аспектів обліку, аналізу й управління дебіторською заборгованістю, розробки практичних рекомендацій методики обліку та аналізу розрахунків з дебіторами.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції:

1. Реформування економіки України в напрямі орієнтації на європейську інтеграцію зумовило необхідність розробки та приведення у відповідність до міжнародних вимог методики й організації бухгалтерського обліку вітчизняних підприємств. Автором уточнено сутність оцінки дебіторської заборгованості як за національними, так і за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, узагальнено підходи до класифікації дебіторської заборгованості за різними ознаками, що дасть можливість вирішити проблему узагальнення інформації щодо розрахунків з дебіторами залежно від цільових потреб користувачів.

2. Дебіторська заборгованість в умовах інфляції для покупців виступає джерелом кредитування їх діяльності на дуже вигідній основі, оскільки по суті являє собою безвідсотковий кредит. Ця обставина обумовлює не тільки перегляд традиційного розуміння самої сутності дебіторської заборгованості, а й необхідність застосовування ефективних управлінських дій, спрямованих на регулювання її розмірів.

3. Незалежно від того, коли дебіторська заборгованість визнається в обліку, одночасно із цим визнається дохід від реалізації, який має оцінюватися за справедливою вартістю отриманого або очікуваного рівня доходу. Тобто якщо доходом виступають грошові кошти, то сума дебіторської заборгованості повинна виражатися у вартості грошей на момент її визнання в обліку, а не попередньої вартості товару, раніше відвантаженого покупцеві. Передусім це пов'язано із тим, що товар кредитору вже не належить (оскільки його вартість відображена у балансі компанії-дебітора), а продавця в такому разі має цікавити тільки сума одержуваних (або навпаки – недоотримуваних) за нього грошових коштів. У такому випадку, насамперед, потрібно враховувати інфляційні процеси, які об'єктивно призводять до знецінення грошей, особливо у довгостроковій перспективі.

4. У зв'язку з тим, що довгострокова дебіторська заборгованість об'єктивно виникає на промислових підприємствах різних галузей економіки, які в такому разі потребують залучення додаткових грошових коштів на реалізацію довгострокових проектів, а в нормативних документах та економічній літературі не наведено методик її оцінки та управління її розмірами, у дисертації запропоновано створення резерву по довгостроковій дебіторській

заборгованості, що може суттєво вплинути на фінансові показники діяльності компанії в умовах функціонування в конкурентному середовищі.

5. Довгострокова дебіторська заборгованість має відображатися у балансі підприємства за дисконтованою вартістю. Запропоновані зміни у балансі дадуть можливість більш достовірно та правдиво відображувати інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість з урахуванням вимог сучасного ринкового середовища.

6. При відображенні в обліку процесів виникнення дебіторської заборгованості некоректно одночасно збільшувати доходи на всю суму дебіторської заборгованості, оскільки сума до сплати, крім безпосередньої вартості самих товарів, включає ще й суму ПДВ, яку автоматично не можна класифікувати як дохід підприємства. Крім того, утворення самої дебіторської заборгованості не завжди слід пов'язувати із доходом, оскільки дохід має вимірюватися сумою очікуваних грошових надходжень. Якщо підприємство не впевнене в погашенні дебіторської заборгованості у звітному періоді, то відображувати дохід в поточному звітному періоді не слід.

7. Процеси управління на кожному підприємстві тісно пов'язані із різними функціональними сферами діяльності – виробництвом, постачанням, збутом, маркетингом. При цьому відбувається постійний взаємообмін інформацією, основна частка якої стосується контрагентів. Дослідження показали, що при впровадженні одночасно із спеціалізованими програмними продуктами, такими як «1С: Бухгалтерія», CRM-системи, реалізованої на базі інформаційної підсистеми оптимізації бізнес-процесів управління підприємством «BS Integrator» бухгалтер отримує вдосконалений інструмент для накопичення й використання інформації про клієнтів і партнерів.

8. З метою поліпшення планування економічної діяльності підприємств досліджуваної галузі в умовах постійної нестабільності та невизначеності оточуючого бізнес-середовища розроблено модель методики проведення аналізу дебіторської заборгованості, використання якої забезпечить об'єктивну всебічну оцінку стану розрахунків з дебіторами на підприємстві.

9. Для ефективного управління діяльністю підприємства недостатньо здійснювати тільки кількісний аналіз показників оцінки поточного стану та стратегічно важливих перспектив управління активами компанії. Для вирішення цього питання рекомендується застосовувати якісний аналіз, основне завдання якого полягає у виявленні видів продукції, за якими виникає найбільша дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, визначенні найбільш важливих клієнтів (наприклад, основних постачальників, посередників, споживачів та інших суб'єктів ринкової інфраструктури) підприємства, основних видів продукції, за якими найчастіше виникає дебіторська заборгованість. Для цього запропоновано скористатися

ABC- та XYZ-аналізом. З метою цього аналізу всю випущену продукцію поділяють на асортиментні групи товарів, за якими виникає дебіторська заборгованість. Кожен метод аналізу чи їх група (у тому числі кількісні та якісні) повинні розглядатися як взаємодоповнюючі, а не взаємовиключаючі. Саме завдяки цьому можливо отримати синергійний ефект від подолання обмеженості кожної із цих груп методів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Федорченко О.Є. (Альбещенко О.Є.) Економічна сутність вексельних зобов'язань та оцінка їх ризикованості / О.Є. Федорченко (О.Є. Альбещенко) // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Вип. 205. В 4-х т. Т. 2. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 477-488. (0,5 друк.арк.).

2. Федорченко О.Є. Сутність факторингу та його роль в управлінні дебіторською заборгованістю на підприємстві / О.Є. Федорченко // Економічний простір: Зб. наук. праць. – № 13. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С. 237-243. (0,21 друк.арк.).

3. Федорченко О.Є. Методи управління дебіторською заборгованістю на підприємстві / О.Є. Федорченко // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. – Ч. II. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 605-613. (0,33 друк.арк.).

4. Федорченко О.Є. Удосконалення створення і обліку резерву сумнівних боргів / О.Є. Федорченко // Зб. наук. праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. – Вип. 21. – Черкаси: ЧДТУ, 2008. – С. 131-134. (0,25 друк.арк.).

В інших виданнях:

5. Федорченко О.Є. Методи управління дебіторською заборгованістю на підприємстві / О.Є. Федорченко // Економіка підприємства: теорія і практика: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 13 – 14 березня 2008 р. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 386-387. (0,08 друк.арк.).

6. Федорченко О.Є. Сутність дебіторської заборгованості та її значення в управлінні господарською діяльністю підприємства / О.Є. Федорченко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. 16 – 18 квітня 2008 р. – Черкаси: ЧДТУ, 2008. – С. 17-18. (0,08 друк.арк.).

7. Федорченко О.Є. Методика аналізу дебіторської заборгованості / О.Є. Федорченко // Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. 15 – 16 травня 2008 р. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С. 89-92. (0,12 друк.арк.).

8. Федорченко О.Є. Роль дисконтування грошових потоків у визначенні вартості довгострокової дебіторської заборгованості / О.Є. Федорченко // Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 15 – 16 травня 2008 р. – К.: МІБО КНЕУ, 2008. – С. 147-149. (0,12 друк.арк.).

АНОТАЦІЯ

Федорченко О.Є. Облік і аналіз розрахунків з дебіторами (на прикладі текстильних підприємств легкої промисловості). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2009.

У дисертації досліджено й уточнено склад і структуру дебіторської заборгованості з урахуванням зарубіжних та вітчизняних вимог стандартів бухгалтерського обліку, класифікацію й оцінку дебіторської заборгованості як об'єкта бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Розроблено пропозиції, спрямовані на вдосконалення системи оцінки дебіторської заборгованості, рекомендовано створення резерву сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості та відповідно внесення змін до Плану рахунків бухгалтерського обліку і структури активу балансу.

Подано рекомендації щодо одночасного застосування на текстильних підприємствах легкої промисловості програмного продукту «1С: Бухгалтерія 8.1» та інформаційної системи оптимізації бізнес-процесів управління клієнтською базою підприємства «BS Integrator» як одного із різновидів CRM-програм.

Розроблено і запропоновано методику якісного аналізу розрахунків з дебіторами на базі системи АВС- та ХУЗ-аналізу, що дасть можливість підвищити рівень інформаційного забезпечення управлінських рішень щодо дебіторської заборгованості.

Ключові слова: дебітори, дебіторська заборгованість, справедлива вартість, облік розрахунків з дебіторами, резерв сумнівних боргів, економічний аналіз дебіторської заборгованості.

АННОТАЦИЯ

Федорченко О.Е. Учет и анализ расчетов с дебиторами (на примере текстильных предприятий легкой промышленности). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – «Бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности)». – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2009.

Диссертация посвящена исследованию и разработке научно-методических, организационно-практических рекомендаций для усовершенствования методики бухгалтерского учета и экономического анализа дебиторской задолженности на текстильных предприятиях легкой промышленности.

В диссертационной работе исследовано и уточнено экономическое содержание дебиторской задолженности как специфического ресурса предприятия и объекта бухгалтерского учета.

Важной методологической основой бухгалтерского учета и экономического анализа дебиторской задолженности является ее научно обоснованная классификация. С учетом практических требований текстильных предприятий легкой промышленности в работе представлена уточненная классификация дебиторской задолженности по разным признакам.

Исследованы и уточнены состав и структура дебиторской задолженности с учетом международных и отечественных положений стандартов бухгалтерского учета и финансовой отчетности, критически проанализированы методы оценки дебиторской задолженности как объекта бухгалтерского учета и экономического анализа с учетом будущей стоимости денежных потоков. Исходя из этого, разработаны предложения по усовершенствованию системы оценки дебиторской задолженности, рекомендовано создание резерва сомнительных долгов для долгосрочной дебиторской задолженности и соответственно предложено внести изменения в План счетов бухгалтерского учета и структуру актива баланса.

Сформированы предложения по усовершенствованию форм документов первичного учета дебиторской задолженности за счет внедрения дополнительных реквизитов, что будет способствовать повышению достоверности аналитической информации и эффективности ее использования для принятия управленческих решений относительно дебиторской задолженности.

Разработаны рекомендации относительно одновременного использования на текстильных предприятиях легкой промышленности программного продукта «1С:

Бухгалтерия 8.1» и информационной системы оптимизации бизнес-процессов управления клиентской базой предприятия «BS Integrator» как одной из разновидностей CRM-программ.

Для проведения комплексного экономического анализа дебиторской задолженности на текстильных предприятиях легкой промышленности в диссертации разработана и предложена модель методики проведения анализа дебиторской задолженности. Она позволит комплексно изучить причины процессов возникновения дебиторской задолженности, провести ее достоверную оценку в логической последовательности всех необходимых для этого процесса этапов. В предложенной модели представлен такой элемент, как качественный анализ дебиторской задолженности, что позволит глубже исследовать ее состав и структуру.

Разработана и предложена методика качественного анализа расчетов с дебиторами на базе системы ABC- и XYZ-анализа, что обеспечит повышение уровня информационного обеспечения управленческих решений по дебиторской задолженности. При совмещении результатов ABC- и XYZ-анализа выделено девять групп, для каждой из которых разрабатывается своя технология управления. Результатом проведения комплексного ABC- и XYZ-анализа стало определение ключевых наиболее важных ресурсов предприятия и установление на этой основе приоритетов в структуризации бизнес-процессов.

Ключевые слова: дебиторы, дебиторская задолженность, справедливая стоимость, учет расчетов с дебиторами, резерв сомнительных долгов, экономический анализ дебиторской задолженности.

ANNOTATION

Fedorchenko O.E. Accounting and analysis of calculations with debtors (on the example of textile enterprises of light industry). – Manuscript.

The thesis for obtaining of scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.00.09 – «Accounting, analysis and auditing (by kinds of economic activities)». – SHEE «Vadym Getman Kyiv National Economic University». – Kyiv, 2009.

The composition and structure of book debts and also their classification and estimation as the object of accounting and economic analysis are investigated and specified in thesis, taking into account the foreign and domestic requirements of accounting standards.

Some proposals are developed in relation to the evaluation system of book debts perfection. It is recommended to create the reserve of doubtful debts for a long-term book debts and, accordingly,

to make some changes to the Card of accounts of book-keeping and to the structure of assets of balance.

Recommendations about simultaneous application of «1C: Book-keeping 8.1» software product and information system of businesses-processes of enterprise' client base management optimization «BS Integrator» as one of varieties of the CRM-programs on the textile enterprises of light industry are proposed in the thesis.

The method of qualitative analysis of calculations with debtors on the base of the ABS and XYZ-analysis systems is developed and offered. It's grounded that it will enable to raise the level of the informative providing of book debts managerial decisions.

Key words: debtors, book debts, fair value, accounting of calculations with debtors, reserve of doubtful debts, economic analysis of book debts.